

Драган Ланићевић

ОДНОС ПРЕМА ЗЛУ

(Јанко Вујисић: **ПОГАНИ**
БРИЈЕГ, „Обод“ Цетиње 1976)

На самом почетку ваља нагласити да **Погани бријег** није збирка песама, нити књига лирске поезије. Дијалекатски израз у овој књизи обликован је у моделу епске поеме чија је само унутрашња структура више лирска него епска и може се са жанровског становишта посматрати као дијалекатска поема слична по спољашњој и донекле формалној организованости књижевног текста епским поемама Матије Бећковића у књигама **Рече ми један чоек** и **Меба Вука Манитога**. Како унутрашње, смисаоније, семантичке, вишеслојне и вишезначне везе међу дијалекатским поемама Бећковића и Вујисића нема, посматраћемо књигу **Погани бријег** као усамљено књижевно штиво.

Иако је Јанко Вујисић композицијску целину **Поганог бријега** разбио на одвојене циклусне целине са магичним семантичким садржајем у сваком наслову: **Чорајевица**, **Погани бријег**, **Губавице**, **Ланишта**, **Мрченовине** и **Татаришта**, који имају одређене асоцијацијске вредности, и даље делом одређене структурне целине на симетричне песничке делове са насловима издвојеним као посебне песме у збирци, књигу **Погани бријег** треба посматрати као једну поему која се исто тако могла обликовати као нераздвојна целина песничког текста с обзиром на њену и спољашњу и унутрашњу (формалну и значењско-садржинску) компактност у целини.

Најдоминантнији однос у овој књизи поезије Јанка Вујисића јесте однос добра и зла, тј. етички однос. Тај однос је највише наглашен у поларизацији Вујисићевог поетског света на два основна дела, и трећи исто тако важан, али у другом плану смештен етички свет. Свет Вујисићеве поезије изразито је антрополошки и етички подељен на два пола: **ми** (тј. **ја**, у значењу песничког субјекта) и **они**. Ово је и психолошка и значењска подељеност света на превасходно моралном принципу и присутна је искључиво на плану простора. (На плану времена, рецимо, био би то однос супротстављености темпоралне равни песничког субјекта златном добу, некадашњем митском времену добра, *aurea aetas*, како срећемо у класичној поезији и, у једном посебном, аутентичном виду у поезији Матије Бећковића).

Свет према коме се Вујисић највише односи јесте свет: **они**. Они су у овом случају **они**, други, у Вујисићу својственом народском изразу „тамо они”. Они су супституција зла и једне моралне крајности. На другој страни, наспрам овога света, јесте свет песничког субјекта, који постоји упркос овом првом свету зла и њему у инат.

Против усамљеног песничког субјекта, кога карактерише изузетно мучеништво, карактеристично и за неке раније Вујисићеве књиге, поред **они**х окренут је и свет у целини,

природа и време. Против њега, усамљеника, све се удружује. На другој страни, они немају скрупула. Реч која их карактерише и која је супститут њиховог етичког кодекса јесте — зло. Они погубно делују не само на биће песничког субјекта, већ и на сав свет. У Вујисићевој поезији они су у сваком погледу негативни. У склопу њиховог понашања је све ниско, подло, ситно, бедно: освета, крађа, зло, клевета. Овим похлепе и зла, песник за њих везује и незнање, одређујући их на тај начин као етички растројене и крајње негативне. На њих ни често не лаже. Они немају стида. У Вујисићевој песничкој слици они су морално обојени као невидљиви:

*Пашче на њих не шће залајати
Да се стиде ако се кад сјете
Но их пушти дако што украду
Милија им ока украдена
Него товар коњски даривани*

Њима су сви људи једнаки. Они се копају ван гробља. Они не поштују племенско-патријархалне норме које су општеважеће моралне категорије у Вујисићевој поезији. Окренути су против песничког субјекта кога прогоне и на све начине уништавају. Њихово главно средство сукоба јесте баш одређени морални однос који посебну тежину и вредност добија у патријархалном схватању света и живота који је карактеристичан за мисао песничког субјекта и Вујисићевог поетског света. Супротстављени песничком субјекту, они му наносе зло на све начине. Тако се ствара одређено осећање које избија из реплика песничког субјекта, осећање које представља песников доживљај и утицај света на његово психолошко биће: „Па ја онда ко у помамилу (По нећељу кући не долази.)“ Тако се образује унутрашњи немир песничког субјекта који књижевном тексту даје посебну емоционалну димензију.

Они узимају „ујам“, немају „абера“, „бавола би на лед потковали“, „умјели су дуги и ковати (за сваким се вјетром повијали)“. Сликајући их огре-

гле у моралном и уопште људском злу, Јанко Вујисић обликује њихов портрет. Не пристоји им ни најлепше рухо. И оно одаје њихов морални лик који је остварен у контексту једног етичког строго одређеног света, патријархалног горског амбијента и усамљеног заочеништва:

*Кад обуку најлепше одјело
Некако се у њему укоњи
Па се онда стану спотицати
Као да су дошли из равнине
Никаква им риза не пристоји*

Трећу групу морално издвојених бића представља у другом плану смештена, али увек присутна категорија коју чине људи („људи“ у строгом значењу племенско-патријархалне етике), браћа. То је она група пред којом се снос све одговорности. Њихова улога у свету је светла, а њихова судбина тамна и трагична:

*Увијек су људи умирал
А погани након остајале
Те гробове људске поганили*

Погани Бријег у поезији Јанка Вујисића добија изван симболични и универзални карактер места са кога потиче све зло и представља песников микро-свет. Све зло у подељености света Јанка Вујисића води порекло са Поганог Бријега, где је „легло“ зла.

И Вујисићев језик је у функцији тога зла. Уопште, дијалекатски језик, како је примећено у погледима на изузетна дела која су у нас створена у облику великих еписких дијалекатских поема, богат је нарочито синонимима за зло, за ново и непознато. Извесна психолошка, унутрашња и опсеивна условљеност узрок је ове појаве у језику дијалекта који је присутан у Вујисићевој поезији: „Жене су им биле то нотаче (Да на небу сунце зауставе)“. Они су у Вујисићевој поезији „вијерме“, „застаба“, „поруганија“, „балеша“, „поли ваћи“ итд. Свака ова реч има и своју психолошку и своју етичку димензију.

Сликању света зла доприноси и један обликовни слој Вујисићеве поезије који песник црпи из народног верова-

ња, веровања које води порекло из усменог мишљења и језика. Веровање у природно људско зло (зле очи, вештице и сл.), својствено усменом изразу, укомпоновано је у књижевну ткиво света зла, коме на тај начин придаје једну функционалну боју и уверљивост. Тако је обликована природна надмоћ и предност зла.

У поступку организовања персничког текста Јанко Вујисић користи дијалекатски израз који даје одређену психолошку и етичку боју језику и тиме добија на једној димензији: трагичности. На тај начин ова поезија нема ону ироничну и самоироничну димензију која даје вишезначност, слојевитост и неухватљивост поезији каква се може стварати оваквим богатим језичким материјалом.

Видна особина Вујисићеве поезије јесте и афористичност, ослањање на дух народског и његошевског гномског израза, на дух који је присутан у целом Вујисићевом штиву. Син-

тагме и готове форме из народног говора, као и оне обликоване у духу народне сентенце, употребљене су функционално у стварању доминантно трагичне слике и осећања која прожимају целу поему **Погани бријег**. Такве су у перманентном десетерачком ритму и са архаичном употребом аориста и имперфекта обликоване гноме: „Свака шала има подлачака“, „Кажу коса очисти ливаду“, или изреке у облику народних благослова, као што је: „Боже јој се руно позлатило.“

У начину обликовања књижевног текста Јанко Вујисић користи крајње поједностављен израз који одговара једноставном мишљењу његове поезије и њеној етичкој поларизацији која је такође крајње упрошћена. Психологија патријархалног морала Вујисићевог изразито стварносног света који се изражава овим језиком јесте и психологија персничког субјекта књиге **Погани бријег**.